

קול דודי דופק

תמיד א, ב

מי שהוא רוצה לתרום את
המזבח,
משכים וטובל עד שלא יבוא
הממנה.
וכי באיזו שעה הממנה בא, לא
כל העתים שוות,
פעמים שהוא בא מקריאת הגבר,
או סמוך לו מלפניו או מלאחריו.
הממנה בא ודופק עליהם, והם
פתחו לו.
אמר להן, מי שטבל יבוא ויפס.
הפסו, זכה מי שיזכה:

המשנה השנייה של מסכת תמיד מתארת את ראשית סדר היום במקדש בהשכמת הכהנים המעוניינים ליטול חלק בעבודה הראשונה של היום, תרומת הדשן. מרבית המשנה עוסקת בתיאור זמן בואו של "הממונה", הפקיד הממונה על ניהול סדרי המקדש. פריט מידע זה מרכז סביבו עניין רב. המשנה, הידועה בהיותה מנוסחת בלשון קצרה, מקדישה לתיאור זמן הגעתו לא פחות מעשרים מילים. מלבד אריכות הדברים, גם סגנונה של המשנה יוצר מעין "מתח" סביב בואו של הממונה: ראשית, המידע מובא באמצעות שאלה ותשובה, "וכי באיזו שעה הממונה בא?", ועוד בטרם ניתנת התשובה המשנה מוסיפה הקדמה המעצימה את המתח ואת אי-הוודאות: "לא כל העתים שוות". שנית, גם התשובה עצמה אינה חד-משמעית, כאילו אין הזמן קבוע כלל: "מקריאת הגבר", "מלפניו" או "מלאחריו" – ובסופו של דבר כל האפשרויות הן סביב אותה נקודת זמן – קריאת הגבר.¹ מה פשר המהומה סביב בואו של הממונה? על שום מה המשנה יוצרת כאן דרמה כזאת?
נראה שתמיהה זו יכולה להתפרש מתוך הזיקה לסיפור משיר השירים שהוזכר בהקדמה, סיפור הרעיה המחכה לדודה:

אני שנה ולבי ער קול דודי דופק פתחי לי אחתי בעיני יונתי תמתי שראשי נמלא
טל קנצותי רסיסי לילה: פשטתי את פתנתי איככה אלבשנה רחצתי את גלי איככה
אטנפם: דודי שלח ידו מן החר ומעי המו עליו: קמתי אני לפתח לדודי וידי נטפו
מור נאצבעתי מור עבר על כפות המנעול: פתחתי אני לדודי ודודי חמק עבר נפשי
יצאה בדברו בקשתי והו לא מצאתיהו קראתיו ולא ענני:

שיר השירים ה, ב-ו

הרעיה שוכבת במיטתה ומצפה למפגש, "אני ישנה ולבי ער". היא שומעת את "קול דודי דופק", האהוב מגיע וקורא לה במילות חיבה: "פתחי לי אחתי רעיתי יונתי תמתי". אך העצלות מכריעה את הרעיה. היא אינה רוצה לקום ממיטתה, ללבוש את כותנתה, ולטנף את רגליה, וכשכבר קמה לפתוח – חלפה לה שעת הרצון, ואין היא מוצאת את דודה.

גם המשנה מספרת סיפור של מפגש – בין הכוהנים לממונה. הכוהנים ישנים בתוך העזרה, והממונה קורא להם מן החוץ. אך הפעם המפגש מתממש – הכוהנים השכימו עוד קודם בואו של הממונה והם מתכוונים לבואו. כאשר הממונה מגיע אין הוא צריך להמתין להם מעבר לדלת הנעולה, "הממונה בא ודופק² עליהם, והם פתחו לו".³

זוהי הסיבה לאריכות הדברים סביב בואו של הממונה – המשנה מתכוונת להציג את זמן בוא הממונה, שהוא בעיקרו ידוע, כבלתי נודע. כך המשנה מעצימה את המתח ואת הזיקה לסיפור המפגש של שיר השירים שבו הרעיה מצפה לדודה בלי לדעת מתי עתיד הוא להופיע.

התבוננות במשנה הפותחת את מסכת תמיד מחדדת עוד יותר את התקבולת שמנגידה את שני סיפורי המפגש.

וְזָקְנֵי בֵּית אָב וְשָׁנִים שָׁם, וּמִפְתָּחוֹת הָעֶזְרָה בְּיָדָם. וּפְרָחֵי כְהֵנָה אִישׁ פֶּסְתוֹ בְּאָרְץ. לֹא הָיוּ יְשָׁנִים בְּבִגְדֵי קֹדֶשׁ, אֲלָא פּוֹשְׁטִין וּמְקַפְּלִין וּמְנִיחִים אוֹתָן פֶּסַח כְּאֲשֵׁי־הֶן, וּמְתַפְּסִין בְּקִסּוֹת עֶצְמוֹן.

שתי סיבות מונעות מהרעיה שבשיר השירים לקום ולפתוח לדודה. (א) "פשטתי את כתנתי איככה אלבשנה" (ב) "רחצתי את רגלי איככה אטנפם". כמותה גם הכוהנים כבר פשטו את בגדיהם, "לא היו ישנים בבגדי קדש, אלא פושטיין...", וגם השכמתם כרוכה ברחיצה וטבילה, כפי שמתואר בתחילת משנה ב. אך בניגוד לרעיה, הם היו משכימים "עד שלא יבא הממונה", וכשהממונה דפק פתחו לו בלא שהות.⁴

שנתם של הכוהנים במשנה א היא מתוך דריכות וציפייה, "מפתחות העזרה בידן".⁵ גם תוך כדי שינה אין הם מסיחים דעתם מזמן הפתיחה של העזרה.

סיפורה של הרעיה בשיר השירים ממשיך. לאחר שהדוד "חמק עבר" היא יוצאת לחפשו ומשלמת את מחיר עצלותה:

מִצְאָנִי הַשְׂמָרִים הַסְּבָבִים בְּעֵיר הַכּוֹנֵי פְּצָעוֹנֵי נְשָׂאוֹ אֶת רִדְיָדִי מְעַלֵּי שְׂמֵרֵי הַחַמּוֹת:
שיר השירים ה, ו

סיפור זה משמש מקור השראה למשנה במסכת מידות, המספרת על עונשו של מי שנתעצל בשמירת המקדש:

איש הר הבית היה מחזיר על כל משמר ומשמר, נאבוקות דולקין לפניו, וכל משמר שאינו עומד, אומר לו איש הר הבית, שלום עליך. נפר שהוא ישן, חובטו במקלו. ורשות היה לו לשרוף את כסותו. והם אומרים מה קול בעזרה, קול בן לוי לוקה ובגדיו נשרפין, שישן לו על משמרו.

מידות א, ב

מנהגו של איש הר הבית מזכיר את השומרים הסובבים משיר השירים – הוא סובב ומחזר על המשמרות המוקדשות על המקדש ומשגיח שימלאו את תפקידם. עונשו של שומר שנמצא ישן על משמרתו מזכיר את עונשה של הרעיה שנתעצלה וישנה – את השומר היו מכים ואת בגדו שורפים וגם את הרעיה היכו השומרים ונשאו את בגדה מעליה. אף מסכת תמיד, במסגרת זיקתה לשיר השירים, מזכירה את השומרים הסובבים בעיר – לאחר בחירת תורם הדשן הכהנים סובבים לאורך חומות המקדש:

נטל את המפתח ופתח את הפשפש, ונכנס מבית המוקד לעזרה, ונכנסו אחריו ושתי אבוקות של אור בידם. ונחלקו לשתי כתות, אלו הולכים באכסדרא דרך המזרח, ואלו הולכים באכסדרא דרך המערב. היו בודקין והולכין עד שמגיעין למקום בית עושי תבתיים. הגיעו אלו נאלו, אמרו שלום, הכל שלום. העמידו עושי תבתיים לעשות תבתיים.

תמיד א, ג

קבוצה אחת של הכהנים פנתה לימין ואחרת לשמאל. יחדיו השלימו הכהנים הקפה אחת של ההיכל מבחוץ כשהם "בודקין הולכין", בדומה לשומרי החומות שמצאו את הרעיה המבקשת את דודה. וכמו בסיפור הדפיקה על הדלת גם כאן ישנה דפיקה, אך שלא כמו השומרים בשיר השירים שבתום הבדיקה היכו את הרעיה, כאן הבדיקה מסתיימת באמירה "שלום, הכל שלום".

¹ בבבלי, יומא כ ע"ב מופיעה מחלוקת אם 'הגבר' כאן במובן איש או תרנגול.

² הפעם היחידה שהמילה 'דופק' מופיעה בתנ"ך היא בפסוק בשיר השירים, והפעם היחידה שהיא מופיעה במשנה במשמעות דומה היא במשנתנו. בשתי ההופעות האחרות של המילה 'דופק' במשנה (נויר ז, ג ואהלות ב, ד) היא אינה מציינת פועל כבשיר השירים, אלא שם עצם, אבן שגולל הקבר נשען עליה.

³ אין הכוונה בהשוואה זו לומר שהממונה שבמשנה מקביל לדמותו של הקב"ה, בדומה לתפקיד המיועד לדוד בחלק מן המדרשים על שיר השירים. אלא שהמשנה יוצרת הקבלה ספרותית בין שעת בואו של הממונה, שהיא תחילת יומו של המקדש, לבין שעת המפגש בין הדוד לרעה. ⁴ ייתכן שיש כאן גם משחק מילים, הממונה בא בשעת "קריאת הגבר" המזכירה את קריאתה של הרעה אחר שדודה נעלם "קראתיו ולא ענני". ⁵ אמנם לפי המשנה במידות א, ט אין הכוונה שהיו מחזיקים את המפתחות בידיהם ממש, אלא שהיו המפתחות ברשותם ובאחריותם. עם זה, העיצוב הספרותי של הניסוח תורם לאוירת המתח.